

Dr hab. Łukasz Hardt, prof. ucz.

Uniwersytet Warszawski

Wydział Nauk Ekonomicznych

Ocena osiągnięć naukowych dr Anny Doś w związku z postępowaniem habilitacyjnym

Uwagi wstępne

Dr Anna Doś pracuje w Katedrze Finansów Przedsiębiorstw i Ubezpieczeń Gospodarczych na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach. Stopień naukowy doktora uzyskała w 2010 r. na podstawie dysertacji, pt. *Ryzyko ekologiczne na rynku ubezpieczeń majątkowych*. W swojej pracy badawczej podejmuje przede wszystkim szerokorozumianą problematykę społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (CSR) i tego dotyczy też główne osiągnięcie przedstawione przez dr Doś w procedurze habilitacyjnej, tj. książka, pt. *Czynniki społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw – ujęcie systemowe* (Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2020).

Zanim przejdę do oceny osiągnięć naukowych Habilitantki chcę na wstępie zaznaczyć, że przekazana dokumentacja została wzorowo przygotowana. Niniejsza opinia ma następującą strukturę: w pierwszym rzędzie podejmuję dyskusję z Autorką pracy i przedstawiam kilka uwag krytycznych; w kolejnym kroku wymieniam najważniejsze osiągnięcia recenzowanej pracy; w dalszej części opinii odnoszę się do innych kwestii będących przedmiotem oceny w procedurze habilitacyjnej. Całość kończy podsumowanie wraz z finalną konkluzją.

Ocena głównego osiągnięcia wskazanego przez Habilitantkę

Jako główne osiągnięcie naukowe Habilitantka wskazuje wspomnianą już powyżej książkę. Praca ta liczy 386 stron i składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia, aneksów oraz spisu literatury, równań, rysunków i tabel. Głównym celem pracy jest „identyfikacja i ocena instytucjonalnych, organizacyjnych i indywidualnych czynników CSR rozpatrywanych w sposób systemowy, a więc z uwzględnieniem powiązań zachodzących między tymi trzema poziomami CSR” (s. 10). Następnie Autorka formułuje cele szczegółowe, w tym – jak to określa, „aplikacyjne”, a następnie przedstawia tezę główną i hipotezy szczegółowe. Już na tym etapie lektury jest oczywiste, że czytelnik ma do czynienia z książką wielowątkową i czerpiącą w różnych tradycjach badawczych, o istotnych walorach erudycyjnych. Co więcej, praca ta ma charakter zarówno teoretyczny (np. dyskusja nad sposobami ujęcia CSR w różnych teoriach przedsiębiorstwa), metodologiczny (np. analiza struktury nowej ekonomii instytucjonalnej), filozoficzny (np. odwołanie się do założeń ontologicznych, epistemologicznych i etycznych wykorzystywanych teorii), ale też empiryczny (własne

badanie determinant „intensywności” CSR w polskich przedsiębiorstwach). Tę wielość perspektyw traktuję jako zaletę pracy, bo też Habilitantka w umiejętny sposób te różne „poziomy” badania ze sobą powiązała. Tytułowa deklaracja systemowego charakteru pracy jest uzasadniona. Jest to więc z pewnością pierwsza na polskim rynku wydawniczym praca analizująca problematykę społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w tak szerokim ujęciu.

Streszczenia pracy nie prezentuję, bo Autorka wniosku zrobiła to dobrze w autoreferacie, dlatego od razu przechodzę do dyskusji z tezami Habilitantki. Zacznę od istotnej kwestii metodologicznej, tj. od odniesienia się do tezy Autorki, że w ekonomii głównego nurtu dominuje podejście dedukcyjne (np. s. 59, 87). Nie mogę się z tym zgodzić, bo przecież ekonomia jest nauką w dużej mierze wyjaśniającą zjawiska gospodarcze poprzez ich modelowanie, ale te modele nigdy nie są doskonałą izolacją, a tylko wtedy można z nich wnioskować do świata w pełni dedukcyjnie; są one zawsze izolacją niedoskonałą, stąd wnioski indukcyjne, a więc indukcji w ekonomii neoklasycznej jest zdecydowanie więcej niż w pierwszym przybliżeniu mogłoby się wydawać¹. Co do samej ekonomii neoklasycznej, to Autorka zbyt często zdaje się kontrastować jej podejście z tym charakterystycznym dla ekonomii instytucjonalnej, czy behawioralnej, a przecież chociażby prace O. Williamsona dobrze łączą perspektywę neoklasyczną z uznaniem, że instytucje i koszty transakcyjne są ważne.

W pracy przywołuje się koncepcję czterech poziomów analizy rzeczywistości społeczno-gospodarczej, zaproponowaną przez O. Williamsona w jego tekście z 2000 r. Ten najwyższy poziom to normy kulturowe, moralne, społeczne, itp., a więc kultura ma znaczenie i dobrze, że Habilitantka to uwzględnia w swoich studiach nad CSR. Jednak pewnym ich mankamentem w tym kontekście jest to, że Autorka odwołuje się m.in. do stwierdzenia Schwartza, że „kultura jest poza jednostką” (s. 198). Tak nie jest i szczególnie wyraźne jest to, gdy sytuujemy swoje rozważania w tradycji badawczej nowej ekonomii instytucjonalnej, gdzie przecież North i Denzau piszą, że kultura to współdzielone przez jednostki obrazy świata (*shared mental models*)². Gdy piszę tu o problemie ze zdefiniowaniem kultury, to muszę się odnieść również do kwestii instytucji nieformalnych, które słusznie Autorka uważa za składowe kultury (np. s. 105). Szkoda, że nie odniosła się również do ważnego podziału na instytucje *de iure* i *de facto*, bo taka perspektywa wiele mogłaby wnieść do prowadzonych przez Habilitantkę badań³.

Ważnym elementem ocenianej pracy jest badanie empiryczne przedstawione w jej rozdziale siódmym. Analizuje się tam czynniki wpływające na to, czy firmy podejmują działania z zakresu CSR oraz z jaką intensywnością to czynią. Habilitantka konstruuje więc najpierw zmienną zależną (rozd. 7.2.), ale czyni to w sposób nieprecyzyjny, też na poziomie opisu zastosowanej metody. Po pierwsze, Autorka pisze o użyciu „ręcznych metod” analizy tekstów (zob. przypis nr 298, s. 248), ale co one dokładnie oznaczają? Po drugie, obecnie w

¹ Zob. np. Mróz R., Hardt Ł. (2020), 'Economic Modelling – Beyond Isolation and Construction. The Case of Austrian Business Cycle Theory as Presented by Roger Garrison', *Acta Oeconomica*, vol. 70(2), 251-273.

² Denzau A., North D. (1994), 'Shared Mental Models: Ideologies and Institutions', *Kyklos*, 47(1), 3-31.

³ Lewkowicz J., Metelska-Szaniawska K. (2020), 'De Jure/De Facto Institutions', w: *Encyclopedia of Law and Economics*, https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-1-4614-7883-6_661-3

tego rodzaju badaniach standardem jest zastosowanie metod z zakresu NLP (*natural language processing*), w tym z zakresu uczenia maszynowego. W pracy takich metod nie zastosowano. Po trzecie, w pracy niewiele wiadomo o wartościach samej zmiennej zależnej. Wykres na stronie 254 niewiele wyjaśnia. Po czwarte, brak szczegółowych informacji o zmiennej *c_csr* utrudnia ocenę zasadności zastosowanych w pracy narzędzi modelowania ekonometrycznego i estymacji.

W kontekście powyższych uwag do rozdziału siódmego, uwagę zwraca również brak pogłębionej refleksji na temat relacji przyczynowych pomiędzy zjawiskami, opisywanymi przez określone tam zmienne. Statystyczna istotność danej zmiennej przecież sama w sobie nie może świadczyć o *par excellence* przyczynowości⁴. To o tyle zastanawiające, bo Autorka – o czym świadczą inne części pracy, cechuje się dużą wrażliwością metodologiczną. Wydaje się więc, że empiryczna część pracy jest jej najślabszym ogniwem.

Poza powyższymi uwagami i komentarzami, poniżej przedstawiam bardziej szczegółowe zastrzeżenia:

- Mam wątpliwości na ile „empiryczna weryfikacja interakcji między czynnikami CSR” (s. 11) może być ujęta w kategoriach aplikacyjnego celu pracy.
- Przy odwołaniu do twierdzenia Coase’a (s. 85) powinno znaleźć się odniesienie do kategorii kosztów transakcyjnych, a także warto było teoremat Coase’a *in extenso* przywołać (tak na marginesie: samo pojęcie teorematu Coase’a pochodzi od G. Stiglera).
- W pracy, choć rzadko, to zdarzają się zdanie niezrozumiałe, np. „Nie można jednak zarządzać legitymizacją tak, jak relacjami kauzalnymi, jest ona bowiem społecznie tautologiczna” (s. 126).
- Nie jest tak, że według McCloskey ontologią jest dyskurs (s. 172), bo McCloskey w swojej retoryce ekonomii po prostu odrzuca samą kategorię jakiegokolwiek ontologii.
- W przedstawionym modelu ekonometrycznym i towarzyszącej mu analizie brakuje tzw. zmiennych kontrolnych.

Powyższe uwagi, niektóre o charakterze dyskusji naukowej z Habilitantką, nie obniżają mojej generalnie bardzo wysokiej oceny wartości merytorycznej recenzowanej pracy. Poniżej przedstawiam te wybrane elementy książki, które w mojej ocenie są szczególnie nowatorskie i stanowią znaczący wkład do badań z zakresu CSR, a więc:

- Kluczową zaletą pracy jest holistyczne podejście i analiza problematyki społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa z wielu perspektyw, w szczególności niezwykle ciekawa jest analiza samego pojęcia odpowiedzialności. Doceniam też refleksję nad podmiotem CSR.
- Autorka z łatwością przechodzi w analizie pomiędzy różnymi poziomami rzeczywistości i umiejętnie szkicuje relacje pomiędzy nimi⁵.

⁴ Zob. np. McCloskey D., Ziliak S. (2008), *The Cult of Statistical Significance: How the Standard Error Costs Us Jobs, Justice, and Lives*, University of Michigan Press, Ann Arbor.

⁵ W tym kontekście nieco dziwi, że w książce nie ma odwołań do prac T. Lawsona, np. *Economics and Reality* z 1997 r.

- Ważnym wątkiem pracy jest pokazanie swoistego napięcia pomiędzy deontologiczną a czysto ekonomiczną (użyteczną) motywacją dla praktykowania zachowań z zakresu CSR.
- Atutem pracy jest pokazanie, że nie można rozpatrywać działania społecznie odpowiedzialnego przedsiębiorstwa w abstrakcji o społecznie odpowiedzialnego konsumenta i inwestora.
- W pracy z sukcesem zaprzęgnięto wybrane koncepcje ekonomii do rozwiązywania postawionych w niej problemów, np. interesujące jest odniesienie się do teorii sygnalizacji.
- Walorem pracy jest wyjście poza perspektywę neoklasycznej ekonomii i sięgnięcie do ekonomii instytucjonalnej i behawioralnej.
- Wyjątkowo nowatorskie są te wątki w pracy, gdy Autorka nawiązuje do rozbieżnych interesów właścicieli i menedżerów, a następnie analizuje implikacje rozdzielania kontroli od zarządzania dla CSR.
- Pouczające są studia Habilitantki nad znaczeniem kontekstu kulturowego dla intensywności działania przedsiębiorstw w obszarze CSR; bardzo dobrym pomysłem było wykorzystanie konceptualizacji zaproponowanej przez O. Williamsona w jego tekście z 2000 r.
- Zasadne jest przedstawione w pracy rozumienie CSR (wśród wielu innych ujęć) jako dostarczania określonych dóbr publicznych.
- Autorka trafnie identyfikuje wymiar ekonomiczny i społeczny działań z zakresu CSR.
- Interesująca i nowatorska jest teza Autorki, że ekonomia neoklasyczna realizuje postulaty paradygmatu funkcjonalistycznego (w odniesieniu do badań nad CSR); zachęcam Autorkę do dalszych badań w tym względzie.
- W recepcji książki pomagają dobrze przygotowane schematy.

Podsumowując ten punkt oceny osiągnięć naukowych dr A. Doś stwierdzam, że **przedstawione przez Habilitantkę główne osiągnięcie w procedurze habilitacyjnej spełnia z naddatkiem kryteria niezbędne do bycia uznanym za stanowiące podstawę do pozytywnego rozstrzygnięcia postępowania habilitacyjnego.**

Ocena pozostałego dorobku naukowego

W okresie po uzyskaniu stopnia doktora Habilitantka była aktywna publikacyjnie. Jej publikacje lokowane były zarówno w czasopiśmie/wydawnictwach krajowych, jak też zagranicznych. Najważniejszą publikacją jest niewątpliwie artykuł 'Drivers of CSR Anchoring in Transition Economies: Evidence from Poland', przygotowany we współautorstwie z F. Pattarin i opublikowany w 2021 r. w *Business Ethics: A European Review* (IF 2,95; 70 pkt MNiSW). Tekst ten ma wysoką wartość merytoryczną, a jego przygotowanie świadczy również o zdolności Habilitantki do współpracy badawczej z innymi naukowcami, a także do właściwego korzystania ze współpracy międzynarodowej (tekst przygotowała podczas stażu na Uniwersytecie w Modenie). Wśród innych tekstów Habilitantki wyróżnia się rozdział 'Public-private Partnerships for Sustainable Healthcare in Emerging Economies', zamieszczony w *Emerland Handbook of Public-private Partnerships* (2017) (tekst we współautorstwie). Ocena pozostałego dorobku publikacyjnego Habilitantki jest więc wysoka.

Ocena w zakresie współpracy badawczej z zagranicą

Dr Doś legitymuje się intensywną współpracą badawczą z zagranicą, a więc pobytami i stażami naukowymi w ważnych ośrodkach akademickich, udziałem w konferencjach i projektach badawczych.

Ocena w zakresie działalności organizacyjnej

Na podstawie informacji zawartej w przekazanej dokumentacji można jednoznacznie stwierdzić, że Habilitantka to osoba zaangażowana w pracę na rzecz swojej wspólnoty akademickiej, nie stroniąca od obowiązków organizacyjnych. Ma doświadczenie w pracy w komitetach organizacyjnych konferencji międzynarodowych, w tym jako ich przewodnicząca.

Ocena działalności dydaktycznej

Dr Doś prowadzi wiele zajęć dydaktycznych na swojej macierzystej uczelni; była promotorem 29 magistrów i 37 licencjatów. Po uzyskaniu stopnia doktora czterokrotnie uzyskała stypendium w ramach programu Erasmus+ i prowadziła zajęcia dydaktyczne w ośrodkach zagranicznych (m.in. w Mediolanie oraz Rotterdamie).

Ocena pozostałych elementów działalności naukowej

Habilitantka ma doświadczenie w realizacji grantów badawczych, m.in. dwukrotnie była wykonawcą w projektach finansowanych przez NCN, a także pracowała w projektach realizowanych w ramach Katedry Finansów UE w Katowicach.

Jest zapraszana do recenzowania tekstów naukowych, w tym dla czasopism z listy JCR.

Ma doświadczenie w wykonywaniu ekspertyz dla instytucji publicznych i przedsiębiorstw.

Prace Habilitantki są cytowane, choć liczba cytowań jest umiarkowana (wg Google Scholar).

Konkluzja końcowa

Doktor Anna Doś jest wyróżniającym się pracownikiem naukowym. Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że Jej dorobek badawczy świadczy o dużej dojrzałości i samodzielności naukowej. Główne osiągnięcia badawcze przedstawione przez Habilitantkę oceniam bardzo wysoko, wnosi ono nowe i ciekawe wątki do ekonomii, które szczegółowo opisałem wcześniej; podobnie wysoko oceniam pozostałe elementy Jej dorobku naukowego. Z przekonaniem więc **stwierdzam, że dorobek przedstawiony w postępowaniu habilitacyjnym dr Anny Doś spełnia kryteria określone w art. 219 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i rekomenduję przyznanie Autorce wniosku stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.**

